

Csuszó Sándor
Kozma Géza
Lovrity Andrea

TÖRTÉNELEM

A KÖZÉPISKOLÁK SZÁMÁRA

9

Mozaik Kiadó – Szeged, 2013

5. AZ ÓKORI KELET KULTÚRÁJA (1.1) (E.1.1)

- Írjatok fel öt-tíz szót, ami eszetekbe jut az ókori Keletről, és beszéljétek meg ismereteiteket!
- Mire való az írás? Milyen nehézségeket okozna, ha nem tudnánk írni?

AZ ÍRÁS ÉS AZ ÍROTT EMLÉKEK

24.1. Képirás egy agyagtáblában (Kr. e. 3. évezred)

24.2. Egy sumer ékírásos agyagtábla részlete (Kr. e. 2100 k.)

SZI. [...] Felső- és Alsó-Egyiptom királyának alattvalói Ámon templomának fizetnek [...] gabona a parasztok adójából: 30995 mérő, zöldség: 24650 kosár, len: 64000 kosár, vízi szárnyasok: 289530 db, szarvasmarha: 866 db, élő liba: 744 db. (A Harris-féle papirusz)

24.5. Írnok. Fölötte az írnotok jelentő hieroglifa

24.6. Kőbe vésett hieroglifák (jelentése: „szent véset”)

Piktografikus jel Kr. e. 3100 k.			
Magyarázata	csillag	napkorong a horizont felett?	folyó?
Ékírásos jel Kr. e. 2400 k.			
Ékírásos jel Kr. e. 700 k. (90°-kal elforgatva)			
Hangértéke	dingir, an	u, ud	a
Jelentése	isten, ég	nap, Nap(korong)	víz, mag, fiú

24.3. Az ékírás fejlődése a Kr. e. 4. évezredtől

24.8. Bambuszcsíkokra írt szöveg a Han-korból

24.9. Pecsét az Indus-völgyi Harappából. A dravidák írását még nem tudták megfejteni

24.4. Az írás fejlődése

- A Sínai-félszigeten talált protokánaáni szövegekben 32 jel ismétlődik.
- Az ugaritaiak 30 ékírásos jellel írták le szövegeiket.
- A föníciaiak 22 betűt használtak, a magánhangzókat nem jelölték írásukban (az „a” náluk nem magánhangzó).
- Bübloszban volt a papiruszkereskedelem központja. Biblia szavunk Büblosz nevéből származik.

Korai betűnevek és jelentésük	Proto-kánaáni Kr. e. 1500 k.	Föníciai Kr. e. 1500 k.	Modern héber 550 k.	Korai görög 800 k.	Klasszikus görög 450 k.	Etruszk 500 k.	Klasszikus latin 500 k.	Arab 100 k.
alp – ökörfej								
bet – ház								
gaml – hajítóbót								
digg – hal								

24.10. A betűírás kialakulása és elterjedése

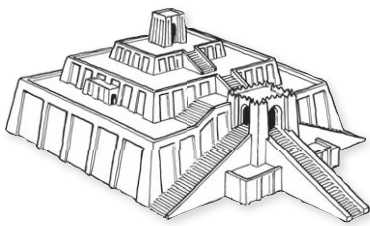
- Kik és miért találták fel az írást? Mit jelöltek, hogyan alakultak ki az írásjelek?
- Kik használták a hieroglifákat? Mely népek használták az ékírást?
- Milyen eszközöket használtak az írásra Egyiptomban és Mezopotámiában? Hogyan függtek össze ezek a természeti adottságokkal?
- Hasonlítsd össze a hieroglifákat és a hieratikus írást! Miben különböznek a jelek és az eszközök? Mi lehet a változás oka?
- Miben térnek el a Föníciában kialakult írások a mezopotámiai és az egyiptomi írástól? Milyen írások alakultak ki a föníciai írásból?

Az írás az állammal egyszerre született. Gazdasági feljegyzések, nyilvántartások rögzítésére alakult ki Kr. e. 3000 körül. Főleg a papok és az írnokok tudtak írni.

Mezopotámiában az első írásrendszert, az **ékírást** a **sumérok** alakították ki. Az egymást követő **mezopotámiai birodalmak** a saját nyelvük leírására alkalmazták az ékírás jeleit. A feljegyzéseket puha agyagtáblákra írták nádból faragott íróvesszővel. A fontos, sokáig megőrzendő táblákat kiegészítették, és csak az ünnepélyes szövegeket vésték kőbe. Egyiptomban az ünnepélyes írásként mindvégig használt képirás jelei a **hieroglifák** voltak. Még az Óbirodalom korában kialakult a papiruszra írt, egyszerűbb hieratikus (papi) írás.

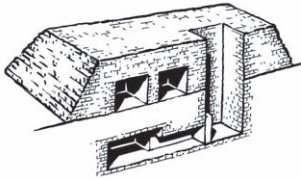
A legnagyobb hatást a Föníciában kifejlesztett 22 mássalhangzót jelölő **betűírás** gyakorolta. A mai betűírások a föníciai ábécéből származnak.

ÉPÍTKEZÉSEK

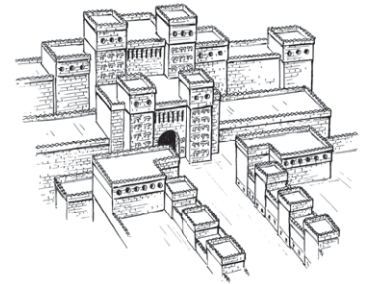
25.1. Ur zikkuratja (Kr. e. 22. sz.). A zikkuratok tetején mindig szentély állt. Az akkádok, babiloniak, asszírok is építettek toronytemplomokat

A PIRAMIS KIALAKULÁSA

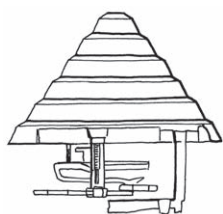
25.3. Masztaba

SZ2. Amikor keletről elindultak, Sineár földjén találtak egy nagy síkságot és ott letelepedtek. Így szóltak egymáshoz: „Gyertek, csináljunk téglát és égessük ki.” A téglá épületekő gyanánt szolgált, a szurok pedig kötőanyagul. Aztán így szóltak: „Rajta, építsünk várost és tornyot, amelynek teteje az égig ér. [...]” Akkor az Úr leszállt, hogy megnézze a várost és a tornyot, amelyet az emberek építettek. Így szólt: „[...] Ezután semmi sem lesz nekik lehetetlen, aminek a megvalósítását elgondolják. Ezért szálljunk le és zavarjuk össze nyelvüket, hogy senki ne értse a másik nyelvét!” (Biblia, Teremtés könyve)

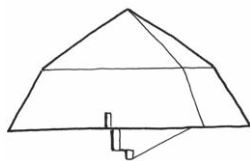

25.2. Babilon falai az Istár-kapuvval (Kr. e. 757 k.)

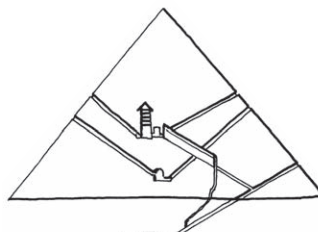
SZ3. A helyszín kiválasztását, a helyes tájolást a papokra bízták. Az uralkodó kezdte meg ünnepélyesen az építkezést. Az építőköveket részben helyben bányászták, részben az áradó Níluson szállították. Lejtőket építettek vályogtéglából, s ezeken 8 fős csoportok vonsozták föl a faragott, csiszolt köveket, majd a helyükre illesztették őket. A piramis belsejét folyamatosan alakították ki. A fehér márvány külső burkolatot fölülről lefelé haladva rakták föl, és közben elbontották a lejtőket. Az építkezések az áradás idején folytak nagyobb intenzitással. Ekkor vehettek részt parasztok tömegesen a képzettséget nem igénylő szállításban és kőfejtésben. Rajtuk kívül mesterek, kőművesek, kőfaragók, szobrászok, festők dolgoztak folyamatosan. (Kákosy László nyomán)

25.4. Dzsoszer lépcsős piramisa Szakkarában

25.5. Sznofru tört élű piramisa a dahsuri piramismezőn

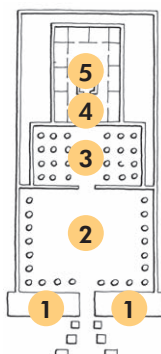

25.6. Hufu (Kheopsz) Nagy Piramisa a gízai piramismezőn

25.7. A Szhphinx [szfinksz]

SZ4. A templomot magas fal vette körül. A keletre néző bejárat mellett kaputornyok, pülónok **1** álltak. Ezt követi az udvar **2**, az előcsarnok **3** és a templom **4**. Egyszerű halandók csak az udvarba és az előcsarnokba léphettek be az ünnepek idején. A szertartásokat a szentélyben **5** az uralkodó vagy az őt helyettesítő főpap végezte. A szentélyben az isten szobra állt, vagyis magaz az isten élt itt.

25.8. A philaei templom

1. MÜKÉNÉ, A POLISZ SZÜLETÉSE (1.1) (E.1.1)

1. Milyen természeti adottságok jellemzik a folyamvölgyi civilizációkat? Mik voltak a jellemző tevékenységek az ókori Keleten?
2. Nézz utána a Minótauros- és az Atlantisz-mítosznak! Lehetett-e valóság alapjuk?

HELLÁSZ TERMÉSZETI ADOTTSÁGAI

46.1. A Mediterráneum

46.2. Az Égeikum mezőgazdasági termékei

46.3. Az Égeikum

46.4. Kereskedőhajó

46.5. Tagolt tengerpart

3. Hol helyezkedik el Görögország a mediterrán térségben belül?
4. Milyen kapcsolat lehetett a görög világ és az ókori keleti államok között?
5. Hasonlítsd össze az Égeikum és az ókori Kelet természeti adottságait!
6. Milyen nagyobb földrajzi egységei vannak Görögországnak?
7. Milyen gazdasági tevékenységeket folytattak a hellének? Milyen természeti kincseket rejthetnek a hegyek?

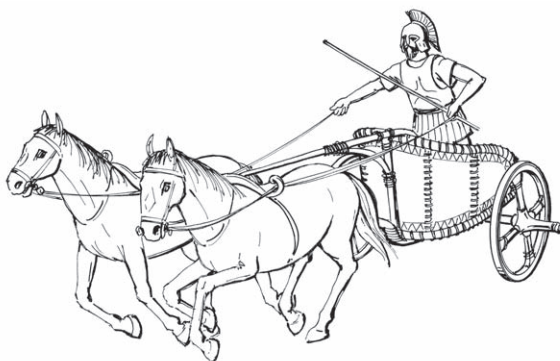
A görög kultúra a Földközi-tenger keleti medencéjében alakult ki. Közelsége miatt kapcsolatban állt az ókori keleti államokkal. A **hellének** (ókori görögök) területét több nagy földrajzi egység alkotja: a **Balkán-félsziget déli része, az Égei-tenger szigetei és Kis-Ázsia nyugati partvidéke**. Gabonát, szőlőt, olajbogyót és különféle gyümölcsöket termesztettek. A hegysek nyersanyagokban bővelkedtek, a hegyi legelőkön **kecskét és juhot** tartottak. A **hajózásnak, a kereskedelemnek nagy jelentősége volt.**

A MÜKÉNÉI CIVILIZÁCIÓ (KR. E. 16–KR. E. 13. SZÁZAD)

SZ1.

[...] Hírneves Átreidész, legkapzsiabb ember a földön [...] Egyberakott heverő kincsekről nincs tudomásunk. Mert mit a várakból hordtunk ide, szét van az osztva, újra begyűjteni mind a seregtől mégse való már. [...] [...] Már megtelt érczel sok sátrad, válogatott sok rabnővel szintén, akiket mi akhájok először néked adunk mindig, ha egy-egy várost kiraboltunk. Tán az arany kell még, mit hozzád hozna a várból egyik lónevelő trósz hős, váltságba fiáért [...].

47.3. Harci kocsi

A mükénéiek ritkán ültek lóra, a hadseregek nem is volt lovassága. Az előkelők kocsiával vettek részt a harcban. A kocsit vadászatokon, felvonulásokon és utazásra is használták.

8. Nevezd meg a térkép alapján Mükénéen kívüli – mükénéi civilizációhoz tartozó – jelentős központokat!
9. Milyen különbségeket fedeztél fel a krétai és a mükénéi civilizáció között?
10. Mely eposzok őrzik a trójai háború emlékét?
11. Mi okozta a mükénéi civilizáció pusztulását?

Kr. e. 2200 körül: Az indoeurópai görögök (akhájok, iónok, aiolok) bevándoroltak a Balkán-félszigetre.

Kr. e. 13. század: Az Ilion (Trója) ellen indított háború a mükénéi kori görög államok közös vállalkozása volt. Ennek emlékét őrzik a Kr. e. 8. században keletkezett eposzok, az Iliász és az Odüsszeia.

Kr. e. 12. század: A tengeri népek vándorlása (égei vándorlás) romba döntötte a mükénéi kori központokat.

47.1. Az akhájok központjai a mükénéi civilizáció korában

47.2. Mükénéi halotti maszk, az ún. Agamemnón-maszk

Én nem a dárдавető trósz népért jöttem e földre, harcot vívni velük: nem vétett énnekem egy sem. Nem hajtották el soha ökreim és paripáim, és az erősrögű, férfinövesztő Phthia vidékén nem gázoltak a termésembe, hiszen nagy a térség közbül: mélyárnyú hegyek és zúgózaju tenger. Szentelen, érted jöttünk mind ide, hogy te örülhess, hogy Meneláosznak s neked, ebszemü, itt kicsikarjunk harccal elégtételt: [...]. (Homérosz: Iliász)

SZ2. 2 lovas harci kocsi kerekek nélkül, elefántcsonttal berakva, (teljesen) felszerelve, bíborvörösre festve, ellátva kantárokkal, szemellenzőkkel és agancszablákkal. (Lineáris B felirat)

47.4. Mükénéi bronzfegyverek

A görög törzsek Kr. e. 2200 táján észak felől érkezve népesítették be a Balkán-félsziget déli részét. A korszak a legfontosabb központról, az akháj Mükénéről kapta a nevét. A mükénéi kor városait óriási falak vették körül. A palota itt is a gazdasági élet szervezője, irányítója volt. A mükénéi görögség gyakran indított katonai vállalkozásokat. Ilyen volt például a trójai háború. A Kr. e. 13. századi vállalkozás emlékét az Iliász és az Odüsszeia őrizte meg. A Kr. e. 12. században az égei vándorlás következtében a mükénéi központok jelentős része elpusztult. 🌐 2.1.

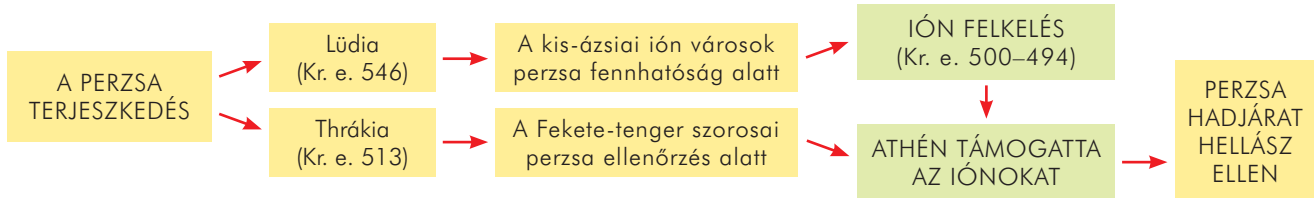
Kr. e. 13. század

5. A GÖRÖG–PERZSA HÁBORÚK

1. Mely területek tartoztak a Perzsa Birodalomba?
2. Minek az emlékét őrzi a maratoni futás?

A GÖRÖG–PERZSA HÁBORÚK (KR. E. 492–449)

A HÁBORÚ ELŐZMÉNYE

- 1 A perzsa szárazföldi sereg súlyos veszteségeket szenvedett a thrák törzsek elleni harcokban. A perzsa flottának komoly károkat okozott egy tengeri vihar az Athosz-hegyfoknál.
- 2 A perzsa hadsereg az Égei-tenger szigetei között jutott el Középgörögországig, de Marathónnál vereséget szenvedett a görög hoplitaseregtől.
- 3 A thermopülai csatában a Leónidasz vezette spártai sereg vereséget szenvedett.
- 4 Themisztoklész a szalamiszi tengeri csatában legyőzte a perzsa flottát.
- 5 Kr. e. 479-ben a plataiai csatában a perzsa haderő vereséget szenvedett.
- 6 A görög flotta újabb győzelme a perzsák ellen a Mükale-hegyfoknál Kr. e. 479-ben.
- 7 Kr. e. 478-ban Athén vezetésével létrejött a déloszi szövetség.

SZ1. [Kr.e. 490] [...] az athéniak felsorakoztak az ütközetre, [...] A jobbszárnyat Kallimakhosz, a polemarkhosz vezette, [...] ő [Miltiadész] állt tehát az élen, s mögötte sorakoztak fel egymás mellett, meghatározott sorrendben a phülék, legvégül pedig balszárnyon a plataiaiak álltak. [...] Az athéni csapatok Marathónnál úgy helyezkedtek el, hogy arcvonaluk éppen olyan hosszú volt, mint a médeké, a középső részre azonban csak néhány sor mélységben jutott ember. [...] Ez volt tehát a legsebezhetőbb pontjuk, s erejük a két szárnyra tömörült. [...] Középen, ahol maguk a perzsák és a szakák harcoltak, a barbárok voltak fölényben, és áttörvén a hellén arcvonalat, a szárazföld belseje felé kezdték szorítani a helénéket, a két szárnyon azonban az athéniak és a plataiaiak kerekedtek felül. Előnyös helyzetükben a megfutamított ellenséget menekülni hagyták, a két szárny egyesült és azokra támadt rá, akik korábban középen áttörték az athéni csatasort. Itt is az athéniak győztek. [...] Az athéniak kezére [...] hét hajó jutott. A többivel a barbárok [...] körbehajózták a Szunion-hegyfokot, abban bízva, hogy megelőzik az athéniakat, és beveszik a városukat. Az athéniak pedig hanyatt-homlok rohantak vissza, hogy városuk ne álljon védtelenül, és sikerült is megelőzniük a barbárokat. [...] A barbár hajóhad Phaléronig nyomult előre, mert akkoriban az volt az athéniak kikötője, ott horgonyt vetettek, kisvártatva hazaindultak Ázsiába. (Hérodotosz: A görög–perzsa háborúk)

SZ2. [Kr.e. 480] [...] egy maliszi ember, Ephialtész [...] elárulta a királynak [Xerxész] a hegyen át a Thermopülaihoz vezető gyalogösvényt, és ezzel elveszejtette a hellén védőket. [...] A hellének legtöbbször dárdája eltört már, úgyhogy karddal gyilkolták a perzsákat. Ebben az ütközetben esett el a legbátrabb hős, Leónidasz és vele együtt azok a fényes hírű spártaiak, akiknek megtudakoltam a nevét, minthogy érdekesek voltak rá, és meg is tudtam mind a háromszázét. (Hérodotosz)

64.1. Xerxész (Kr. e. 486–465). Perzsa uralkodó. Thránharok után szilárdította meg hatalmát

SZ3. Themisztoklész [...] terjesztette be (a javaslatot). [...] Valamennyi athénit és az Athénben lakó idegeneket gyermekeikkel és feleségükkel együtt telepítsék át Troizénba. Az öregeket és a kincseket Szalamiszra kell áttelepíteni. [...] A többi nagykorú athéni és idegen mind szálljon föl az előkészített kétszáz hajóra, és védelmezze meg a barbártól saját és a többi hellén szabadságát. (**Néphatározat Kr. e. 480**)

SZ4. [...] A perzsák először, mikor még széles tér állott rendelkezésükre, szabályos rendben hajóztak, amint azonban a szorosba értek, kénytelenek voltak több hajót a rendből leszakítani, és ez nagy kavargást okozott. A flottaparancsnok [...] hajója elsüllyedtevel [...] általános zűrzavar lett úrrá a barbárok hajóhadán. [...] Az athéniak, mikor látták a barbárok zavarát, nekihajóztak az ellenségnek, és egyes hajókat a hajóorral rongáltak meg, másoknak pedig az evezősrót sodorták le. Mikor azután az evezősök nem működtek, sok perzsa hadihajó keresztbe fordult, mire az oldalukat érő lökésektől egyre-másra kaptak sebeket. (**Diodórosz: Bibliothéké**)

VITA ATHÉN VÉDELMÉRŐL

3. Mi okozta a görögség és a Perzsa Birodalom összeütközését? Mikor kezdődtek a harcok?
4. Milyen eredménye volt a Kr. e. 492-es perzsa támadásnak?
5. Melyik csata döntötte el a Kr.e. 490-es támadást? Ismertesd a csata lefolyását!
6. Milyen elképzelések születtek Athénban a védekezésre Kr. e. 490 és 480 között? Kik képviselték azokat?
7. Hol ütközött szárazföldi ellenállásba Xerxész hadserege Kr. e. 480-ban? Mi lett a csata eredménye?
8. Mi történt a néphatározat értelmében Athén lakóival? Mi lett a perzsa flotta sorsa?
9. Hol, mikor zajlottak a perzsák vereségét kétségtelenné tévő ütközetek? Mikor zárult a háború?

A Perzsa Birodalom nyugati irányú terjeszkedése során elérte Hellászt. I. Dareiosz perzsa uralkodó **Kr. e. 492-ben hadjáratot indított** Athén megbüntetésére, mert támogatta az ión felkelést. A perzsa hajóhadat tengeri vihar tette tönkre az Athosz-hegyfoknál, a szárazföldi seregek erejét a thrák törzsek legyőzése kötötte le. A hadjárat sikertelen volt.

Kr. e. 490-ben a perzsa sereg az Égei-tenger szigetvilágán keresztül támadta Hellászt. A perzsák és a görögök az attikai **Marathónnál** ütköztek meg. **Az athéni és a plataiai (hoplita) sereg Miltiadész athéni sztratégosz vezetésével legyőzte a perzsákat.** Ezután erőltetett menetben visszavonultak Athénhoz, és megakadályozták a perzsák partraszállását. A következő évtizedben Athénban két politikai csoport állt egymással szemben. **Ariszteidész a hoplitasereg fejlesztésével** szárazföldi hatalommá, míg **Themisztoklész flotta építésével** tengeri hatalommá kívánta tenni a poliszt. Az előbbi elképzelést a földjeiket féltő birtokosok, az utóbbit iparosok, kereskedők, napszámosok támogatták. Végül a laurioni ezüstbányák jövedelmét a flotta kiépítésére fordították.

Kr. e. 480-ban az új perzsa király, **Xerxész** támadta meg Hellászt. **A Thermopülei szorosnál Leónidasz spártai király** nem tudta feltartóztatni a perzsa gyalogságot. Az ellenség feldőlt Attikát és Athént is. **Szalamisz szigeténél** azonban a görög flotta megverte az elléges hajóhadat. Kr. e. 479-ben újra a hellének győztek: a szárazföldön Plataiánál, a tengeren a Mükalé-hegyfoknál, de a háború még nem ért véget. Athén **Kr. e. 478-ban** létrehozta a **déloszi szövetséget**, melynek tagjai hajókkal vagy pénzzel járultak hozzá a perzsák elleni harc költségeihez. Végül **Kr. e. 449-ben** kötöttek békét, amelynek értelmében Perzsia nem terjeszkedett tovább az Égei-tenger felé. 🌐 2.5.1.–2.

Kr. e. 490
Marathón
Miltiadész

Themisztoklész

Kr. e. 480
Xerxész
Thermopülei szoros
Leónidasz
Szalamisz

ÖSSZEGZÉS

- A Kr. e. 5. század első nagy háborúját a perzsákkal vívták a hellének. A perzsa terjeszkedés a poliszok gazdasági érdekeit sértette.
- Kr. e. 490-ben Marathónnál, Kr. e. 480-ban a Thermopülei szorosnál és Szalamisznál zajlottak a legjelentősebb összecsapások.
- A háborúk eredményeként Perzsia kiszorult az Égeikumból, így Hellász megőrizte függetlenségét.

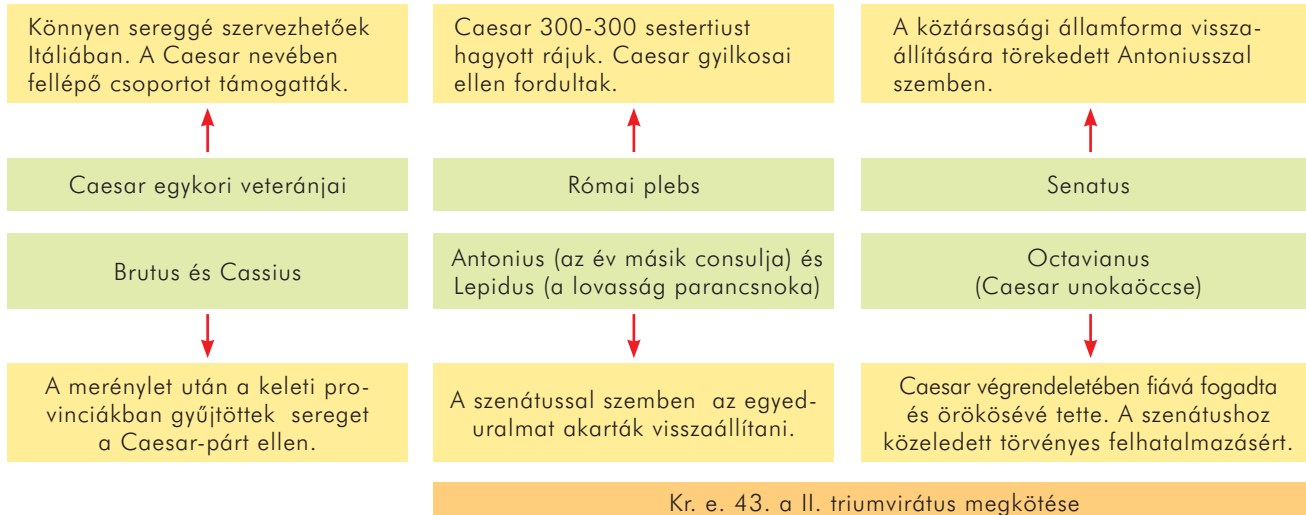
5. AUGUSTUS PRINCIPÁTUSA (1.3) (E.1.3)

1. Miben volt eredményes és miben vallott kudarcot Caesar?

2. Miről híres Augustus?

OCTAVIANUS HATALOMRA JUTÁSA

RÓMA HELYZETE IULIUS CAESAR HALÁLA UTÁN

SZ1. Caesar [Octavianus] és Antonius [...] a következőket határozták: Caesar tegye le a consuli tisztséget. [...] A polgárháború okozta zavar felszámolására Lepidus, Antonius és Caesar részére törvényes úton öt évre szóló hivatalt kell szervezni, amelynek viselői consuli jogkörrel rendelkeznének. [...] Szétosztották a provinciák helytartóságait is. [...] A Cassius és Brutus elleni háborúra Antonius és Caesar vállalkozott. Lepidusnak a következő év consulsága s a fővárosi ügyek intézése maradt. [...] (Appianos: A római polgárháborúk)

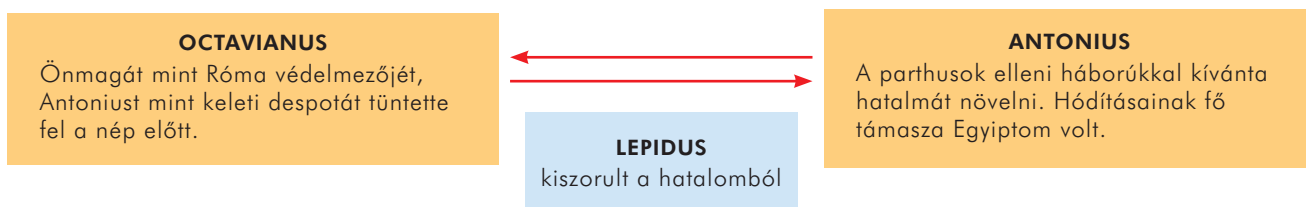

96.1. Kr. e. 42-ben Philippinél Antonius és Octavianus legyőzte Brutust és Cassiust

SZ2. [...] Brutus [...] visszavonulásra kényszerítette az ellenséget, [...] az a szárny viszont, amelynek Cassius volt a parancsnoka, megfutamodott. [...] Cassius [...] köpenyével betakarta fejét, úgy nyújtotta nyakát félelem nélkül szolgálójának. [...] Néhány nappal később Brutus vereséget szenvedett. Éjszaka, menekülés közben [kardjába dőlt]. [...]

Lepidus, Antonius, Octavianus [...] a következőket hirdetik ki: Ha a gaz emberek, akik jötevőiknek ellenségeivé, majd orgyilkosaivá váltak, nem volnának oly eszközgők; [...] akkor mi sem kényszerülnénk ilyen erélyesen eljárni azokkal szemben, akik bennünket megsértettek s a haza ellenségeinek nyilvánítottak. [...] Ámbár meglenne a hatalmunk ahhoz, hogy akiket kézre kerítünk, azonnal megöljük, helyesebbnek tartottuk neveiket inkább proscriptio útján közhírré tenni, [...] hogy a felindult katonák [...] csupán meghatározott számú, név szerint kijelölt személy ellen lépjenek fel, a többiektől pedig, a rendelet értelmében, tartózkodjanak. (Appianos: A római polgárháborúk)

ELLENTÉTEK A TRIUMVIREK KÖZÖTT

SZ3. Úgy látszott, hogy Caesar és Pompeius erőszakos halála után a római nép ismét visszatér szabadságának ősi állapotába. [...] miközben Octavianus bosszút állt apja [Iulius Caesar] haláláért, [...] az állhatatlan lelkületű Antonius rossz néven vette, hogy Octavianus lépett Caesar örökébe, és Cleopatra iránti szerelmétől hajtván elpártolt hazájától, és királyságra tört. [...] (Florus: Róma háborúi)

SZ4. Octavianus [...] hozzájárult ahhoz, hogy az államügyek számos ágazatát az ősi szokás szerint az évenként választott magistratusok igazgassák; [...] kijelentette továbbá, hogy az alkotmányt teljességében akkor fogja helyreállítani, amikor Antonius visszatér a parthus hadjáratról; ő ugyanis – mondta – meg van győződve arról, hogy a polgárháborúk végeztével társa is önként fogja letenni hatalmát. Ezen fellelkesülve a nép egyhangú felkiáltással élethossziglan tribunusszá választotta, alighanem abban a reményben, hogy ennek az élethossziglani tisztségnek megadásával is rábírák a korábbi hatalomról való lemondásra. (Appianos: A római polgárháborúk)

97.1. Kr. e. 31-ben Actiumnál Octavianus legyőzte Antonius

SZ5. Agrippa volt az egész tengeri ütközet fő irányítója, [...] Octavianus ott jelent meg, ahol a hadi helyzet alakulása ezt szükségessé tette, vagyis mindenütt jelen volt. Mihelyt megkezdődött az ütközet, az egyik oldalon minden volt: vezér, matrózok, katonák; a másikon semmi, csak katonák. Kleopatra volt az első, aki futásnak eredt; Antonius inkább maradt a menekülő királyné, mint harcoló katonái mellett. [...] Katonái a vezér elvesztése után is sokáig [...] harcoltak, amikor a győzelemre már nem volt reményük, legalább a halálért. [...]

(Velleius Paterculus: Római történelem)

3. Jellemezze a Iulius Caesar halála utáni helyzetet! Fogalmazd meg, kik voltak a politika szereplői!
4. Kik kötötték meg a második triumvirátust? Mit tartalmazott a megállapodás? Mi volt a triumvirek legfontosabb feladata?
5. Mikor és hol győzték le a Caesar-gyilkosokat? Mi volt a célja a proscriptiónak?
6. Miként növelték hatalmukat a triumvirek? Mi volt a fő céljuk?
7. Összegezd Octavianus hatalomra kerülésének lépéseit!

Caesar halála után **bizonytalan belpolitikai helyzet** alakult ki Rómában. A dictator egykori párthívei, **Antonius és Lepidus** nem tudták megragadni a hatalmat. Caesar végrendeletében 19 éves unokaöccsét, **Octavianust jelölte meg örököséneként**, aki Caesar veteránjainból hadsereget szervezett. A szenátus akarata ellenére Rómába vonult, consullá nevezette ki magát, és a Caesar-párttal keresett megegyezést. **Kr. e. 43-ban Octavianus, Antonius és Lepidus között létrejött a II. triumvirátus.** Proscriptiót tartottak a „polgárháború okozta zavar felszámolására” és a „közügyek rendezésére”. **Antonius és Octavianus Kr. e. 42-ben Philippinél legyőzték Brutus és Cassius seregeit.** A triumvirek elosztották maguk között a provinciákat. Antonius a keleti, Octavianus a nyugati területeket irányította. Mindketten a hatalom megragadására törekedtek. Összecsapásukra **Kr. e. 31-ben Actiumnál** került sor. Octavianus győzött, ezzel a polgárháború véget ért.

Antonius

Kr. e. 31

Actium

A PRINCIPÁTUS RENDSZERE

SZ6. [...] leigázta Cantabriát, Aquitaniát, Pannoniát, Dalmatiát az egész Illyricummal, továbbá Raetiát meg a vindelicusok és salassusok alpesi törzseit. [...] a germánokat visszakergette az Elba folyón túlra; [...] egy-két barbár fejedelemtől [...] esküt is vett, hogy megtartják a békét és barátságot [...]. Kívánságára a parthusok is könnyűszerrel átengedték Armeniát, [...] Ianus Quirinus templomát, melyet Róma alapításától fogva uralkodása kezdetéig csak kétszer tartottak zárva, [...] békét teremtve* szárazon és vízen, három ízben záratta be. [...]

(Suetonius: A caesarok élete)

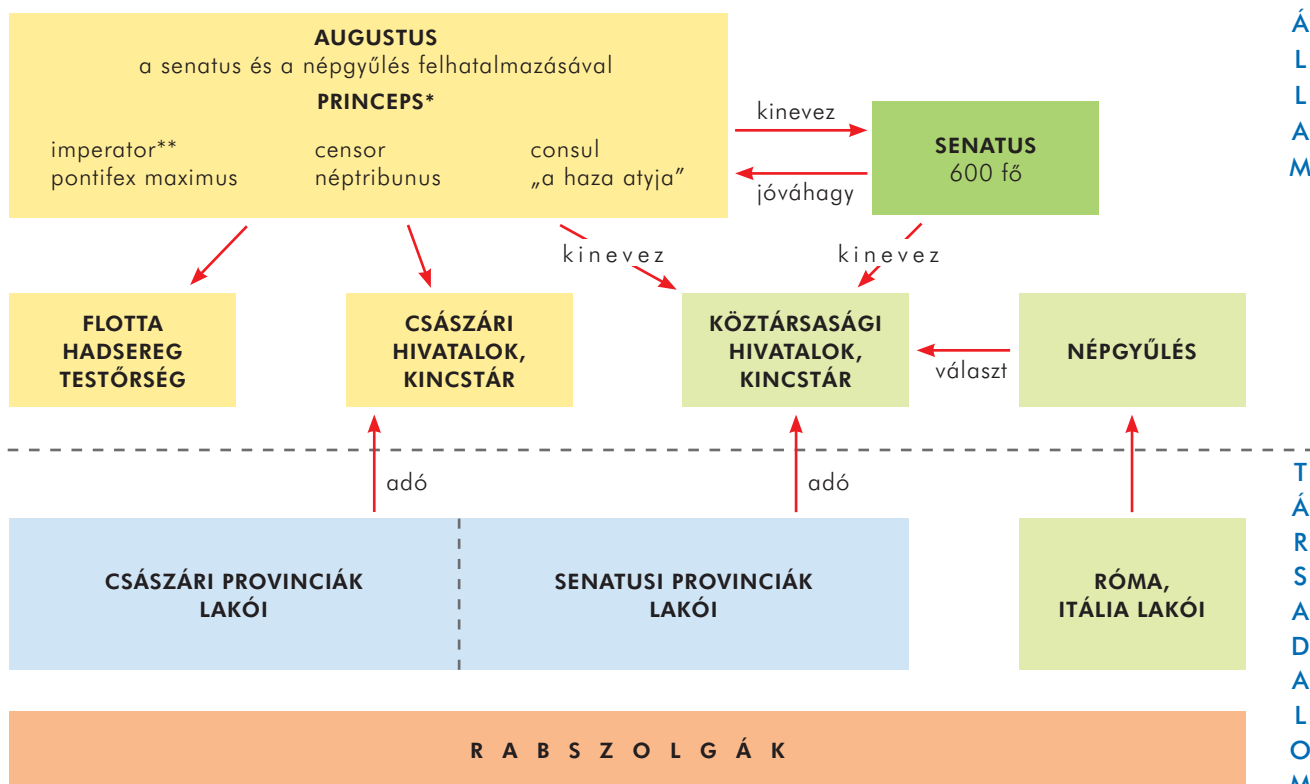
*Pax Augusta: augustusi béke, az Augustus politikájából következő békekorszak, amelynek alapja Róma nagyhatalmi helyzete

97.2. Augustus hódításai

SZ7. A katonáskodást egyébként birodalomszerte a szolgálati idő és jutalmak szigorú rendjével szabályozta; kinek-kinek rangja szerint meghatározta szolgálati éveit és az elbocsátáskor járó jutalmakat. [...] Hogy a szolgálathoz és a szolgálat letelte után szükséges költségek mindenkor nehézség nélkül rendelkezésre álljanak, új adók bevezetésével katonai kincstárat alapított. (Suetonius: *A caesarok élete*)

A PRINCIPÁTUS RENDSZERE

*princeps: a senatusban elsőként szavazó polgár

**imperator: a hadsereg főparancsnoka

Kr. e. 31–23: Octavianust/Augustust minden évben consullá választották.

Kr. e. 28: Augustus volt a szenátus feje (princeps senatus), nevével kezdődött a szenátus névjegyzéke, ő fejtette ki először a véleményét. A princeps az állam első embere is volt, aki óriási tekintéllyel rendelkezett.

Kr. e. 27: Octavianus az államügyek intézését (res publica) visszaadta a szenátusnak, felosztotta a provinciákat saját maga és a szenátus között. Octavianust a szenátus az Augustus („fenséges”) névvel tüntette ki. A principátus kezdete.

Kr. e. 23: Augustus lemondott a consuli címről. Néptribunusi hatalommal ruházták fel. Jogot kapott arra, hogy összehívja a szenátust, javaslatot tegyen, a szenatusi provinciák helytartóinak utasítást adjon.

Kr. e. 22: Augustus visszautasította a dictatori címet.

Kr. e. 19: Számos consuli jogkört kapott.

Kr. e. 12: Lepidus halála után pontifex maximus lett, azaz a római vallás feje.

Kr. e. 2: Augustust kitüntették a megtisztelő „haza atyja” (pater patriae) névvel.

SZ8. [...] a Iulius-pártnak [...] csak Caesar maradt vezérül, s lemondott triumviri címéről, mintha consulként járna el és a nép védelmére beérné a tribunusi joggal, [Octavianus] miután a katonaságot ajándékokkal, a népet gabonával, az egész államot a béke édességével lekenyerezte, lassanként magasabbra tört: magához ragadta a senatus, a magistratusok, a törvények jogkörét, s ennek senki sem szegült ellene. [...] (Tacitus: *Annales*)

SZ9. Visszatért a forumra a bizalom, és megszűnt a forumon a pártoskodás, [...] a megvesztegetés, a curiában a széthúzás, és a polgárok újra élvezhették a feledésbe merült, majd hogynem már eltemetett törvényt [...]. Növekedett a tisztségviselők tekintélye, a senatus méltósága, a bírók megbecsültsége. [...] A keleti és nyugati területekre, a déli és északi határokig kiterjesztett augustusi béke az egész földkerekség minden zegzugát betöltve megoltalmazza a garázdálkodástól rettegő védteleneket. [...] a provinciák megszabadultak a magistratusok jogtalanságaitól. [...] Az igen kiváló princeps cselekedeteivel tanítja helyesen élni alattvalóit, és bár övé a legnagyobb hatalom, példamutatása még ennél is nagyobb. (Velleius Paterculus: *Római történelem*)

SZ10. Mihelyt a főpapi hivatalt [...] elfoglalta, minden jelentéktelen vagy kétes hírű szerzőtől való [...] jóskönyvet mindenfelől egybehordatott és elégetett. [...] Az isteni Iulius rendezte naptár rendjét [...] újból helyreigazította, [...] annak emlékére, hogy első consulságát és kimagasló győzelmeit a sextilis* hónapban érte el, azt jelölte a maga nevével [...] A papok számát és tekintélyét, de még inkább előjogaikat megnövelte, kiváltképpen a Vesta-szüzekét. [...] Az ősi, lassanként elfelejtett vallásos szertartások közül nem egyet életre keltett. [...] Rómát [...] úgy megépítette, hogy jogosan büszkélkedhetett: márványvárost hagy örökül az utókorra, pedig csak téglavárost kapott. [...] Igen sok középületet emeltetett. [...] A tűzvész megelőzésére őrséget és éjjeli őrjáratokat szervezett; az árvíz megfékezésére kiszélesítette és kitisztított a Tiberis medrét. [...] Hogy a város megközelítése minél könnyebbé váljék, a Via Flamiát maga építette ki. [...] (Suetonius: A caesarok élete)

*sextilis: a hatodik hónapot jelenti. A római év március 1-jén kezdődött

99.1. Augustus, a főpap

8. Figyeld meg Augustus hódításait a térképen és a szöveges forrásban! Mire törekedett a határok kialakításakor? Hogyan rendezte a veteránok sorsát? Miért volt számára fontos a hadsereg?
9. Fogalmazd meg, milyen jogokkal rendelkezett a princeps! Különítsd el Augustus, a szenátus és a népgyűlés szerepét!
10. Gyűjtsd össze Augustus tisztségeit és az ezzel járó jogokat!
11. Milyen újításokat vezetett be a köztársasági intézményrendszerhez képest? Mi biztosítja Augustus hatalmának túlsúlyát a köztársasági intézményekkel szemben?
12. Sorold fel Augustus intézkedéseit!

A polgárháború végével a Római Birodalom irányítása Octavianus kezébe került. Kr. e. 27-ben ünnepélyesen lemondott a hatalomról, átadta azt a római szenátusnak és a népnek. Ekkor kapta az Augustus nevet. Az általa létrehozott politikai rendszert **principátusnak** nevezzük. A **köztársaság rendszerét formailag fenntartva egyeduralmat valósított meg**, ám a dictatori címet nem fogadta el. Hatalma abból eredt, hogy a köztársasági tisztségeket halmozta, cselekedeteit köztársasági hivatalok betöltőjeként vitte véghez. Évről évre megválasztott **consul** volt, **néptribunusi hatáskört** gyakorolt. Beleszólhatott a törvényhozásba, a hivatalnokok kinevezésébe. Számos **papi méltóságot** is viselt, mellyel a vallási életet és az erkölcsöket is befolyásolta. **Imperatori címe biztosította számára a hadsereg támogatását.** Rómára, Itáliára és a provinciákra kiterjedő, időben is korlátlan hatalommal rendelkezett. Tekintélyét a „haza atyja” és a **princeps** címek növelték. Ő hozta létre az állandó római hadsereget, a testőrgárdát és a flottát. Megreformálta a közigazgatást, megszervezte Róma városi tűzoltóságát, gondoskodott a vízvezetékek és a Tiberis gátjainak karbantartásáról. Jelentős építkezésekkel szépítette Rómát. Megszervezte a gabona beszerzését és szétosztását is. Katonáinak és veteránjainak ellátását katonai kincstár felállításával oldotta meg.

Külpolitikáját folyamatos hódítások jellemezték: a birodalom határa a Duna–Rajna vonalig terjedt. Keleten megvédte a határokat a Parthus Birodalommal szemben. **Megteremtette a békét**, mely az idegen népekkel szemben és a polgárháborús időszakhoz képest is biztosította a rendet és a nyugalmat. 🌐 3.5.

Augustus principátus

ÖSSZEGZÉS

- Caesar halála után hatalmi versengés kezdődött Caesar politikustársai, Caesar örököse, a Caesar-gyilkosok és a szenátus között.
- Octavianus, Antonius és Lepidus Kr. e. 43-ban létrehozták a II. triumvirátust. Octavianus és Antonius Kr. e. 42-ben Philippinél legyőzték Brutust és Cassiust.
- A triumvirek közötti ellentétek háborúhoz vezettek. A döntő ütközet Kr. e. 31-ben Actiumnál zajlott. Győzelme után Octavianus a birodalom egyedüli ura lett.
- Augustus politikai rendszerét principátusnak nevezzük.

1. NYUGAT-EURÓPA GAZDASÁGA ÉS TÁRSADALMA

1. Mi jellemezte a Nyugatrómai Birodalom gazdaságát a 4–5. században?

2. Hogyan épült fel a társadalom?

GAZDASÁGI VÁLTOZÁSOK

SZ1. [...] Én, Hlothhere, Kent népének királya, lelki üdvömért neked, Brihtwoldnak és kolostorodnak földet adományozok Thanetben, amit Westanae-nak hívnak, valamennyi tartozékával, szántókkal, legelőkkel, mocsarakkal, kis erdőkkel, lápokkal, halászhelyekkel, mint mondtuk, mindennel, ami hozzátartozik. (Hlothhere király adománya Brihtwold apátnak, 679)

A KÖZÉPKORI FALU

A FÖLDESÚRI BIRTOK RÉSZEI

MAJORSÁG

a földesúr kezelésében lévő föld (szántó), birtokközpont

JOBBÁGYTELKEK

a jobbágy által használt külső telek (szántó), belső telek (kert, házhely)

KÖZÖS HASZNÁLATÚ

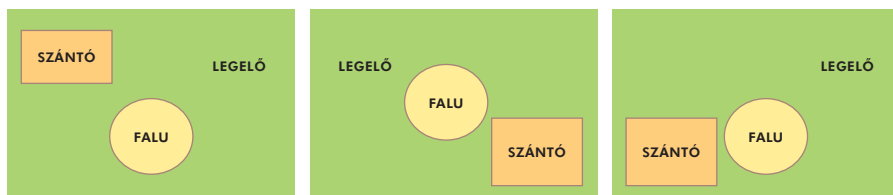
rét, legelő, erdő, vizek

- 1 A falu földje, 2 Majorsági földek, 3 Udvarház és major, 4 Kovácsműhely, 5 Vízialom, 6 Templom, 7 Legelő, 8 Erdő, 9 Patak

SZ2. [...] robotot teljesítsenek, fát vágjanak, vagy bármiféle ajándékot legyenek kötelesek adni. [...] Akarjuk, hogy [...] minden termésből a teljes tizedet adják meg azoknak a templomoknak, melyek birtokainkon vannak. [...] Azokban a majorokban, melyekben már azelőtt is voltak halastavak, a bíró [a királyi birtokok felügyelője] továbbra is tartsa fent, és ha növelhetők, növelje azokat. [...] A makkoltatásról szeptember 1-jén tegyenek jelentést, hogy megtörténik-e vagy sem. [...] vadjainkat az erdőkben jól őrizzék; a sólymokkal és karvalyokkal vadászást, amennyiben hasznunk van belőle, engedélyezzék. [...] A bírák, ha sertéseiket hizlalásra erdőnkbe bocsátják, hasonlóképpen a majorosok és embereik is, az ezért járó dézsmát jó példaadás okából elsőként adják, hogy így mások is hiánytalanul leróják dézsmájukat. (Capitulare de villis, 800 körül)

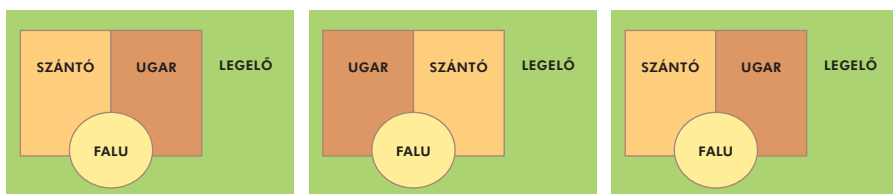
SZ3. Itt felsoroljuk mindazokat a szolgáltatásokat, amelyeket a parasztnak Hurstbourne-ben teljesíteniük kell. Először minden hide-ről [telek = 120 acre] 40 pennyt kell fizetniük az őszi napéjegyenlőség idején, és 6 mittan [18 hl] sört és 3 sester [korsó] búzát kenyérnek, és fel kell szántaniok 3 acrét [21 hold] a saját idejükben, és bevetni azt saját gabonájukkal, és behozni azt a földesúr csűrjébe saját idejükben, és 3 font árpát adni mint bért, és fél acre rétet lekaszálni saját idejükben, és boglyába rakni azt, és gondoskodni 4 szekérrakomány hasított fáról mint bérről, azt rakásba rakni a saját idejükben, és gondoskodni 16 pole [80 méter] kerítésről mint bérről hasonlóképpen saját idejükben, és Húsvétkor adniuk kell 2 anyajuhot 2 báránnyal – mi 2 fiatal juhot felnőtt juhok számítunk –, és nekik kell megmosniuk a juhokat, és megnyírni őket a saját idejükben, és dolgozni, ahogy nekik megparancsolják minden héten, kivéve hármát – egyet tél közepén, a másodikat Húsvétkor, a harmadikat Búzaszentelő Napok idején. (Megállapodás a szolgáltatásokról, 1050 körül)

TALAJMŰVELÉSI RENDSZEREK AZ 5–10. SZÁZADBAN

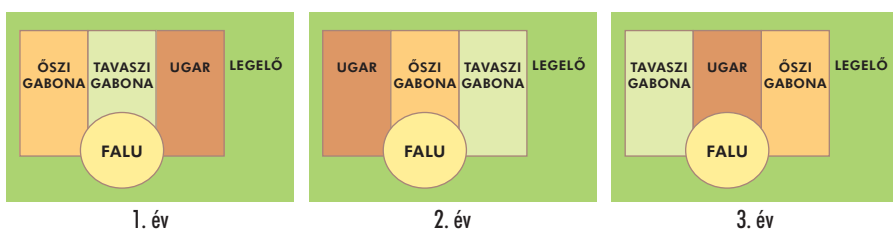
VAD TALAJVÁLTÓ RENDSZER

- a 8. századig
- a talaj kimerüléséig művelték a földet (2–8 évig), majd parlagon hagyták
- 3–4 fő/km² népsűrűség

KÉTNYOMÁSOS RENDSZER

- a 8. század után
- évente váltogatják az ugart* és a szántót
- nyomáskényszer**, rögzült telek
- 20–30 fő/km² népsűrűség

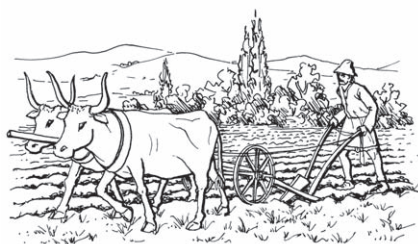

HÁROMNYOMÁSOS RENDSZER

- a 8. század után Nyugat-Európában
- évente váltogatják a művelt és a pihentetett területeket
- nyomáskényszer, rögzült telek
- 30–50 fő/km² népsűrűség

*ugar: pihentetett terület, amelyet többször is felszántottak, hogy előkészítsék a következő évi művelésre

**nyomáskényszer: a falu munkavégzésének rendje; megszabta, hogy melyik területet mivel vetették be, és azt, hogy mikor és milyen munkát kellett elvégezni a határban

125.1. Szántás nyakhámos ökrpárral

125.2. Őszi vetés

125.3. Aratás sarlóval

3. Milyen részekből állt a középkori falu? Milyen területet osztottak fel a falu lakói és a földbirtokos között? Melyik terület volt a földbirtokos kezelésében? Melyiket használták a falu lakói?
4. Mely részek voltak a közös használatú területek? Mire szolgáltak az egyes területek?
5. Kinek tartoztak szolgáltatásokkal a parasztok? Táblázat segítségével csoportosítsd a jobbágyok terheit!
6. Milyen művelési módot alkalmaztak? Figyeld meg a képeken, hogy milyen eszközöket, milyen állatokat használtak! Milyen talajt lehet így felszántani?
7. Miért alakulhatott ki a nyomásos gazdálkodás?

A középkor kezdetén a gazdaság súlya a városokról a falvakra helyeződött át. A hatalmat és a megélhetést is a föld birtoklása jelentette. A földbirtokos a szántóterületet parasztokkal műveltette. A faluhoz tartozó erdők, legelők és halászóvizek a birtokos és a falu lakóinak közös használatában voltak. A megélhetést biztosító földterület használatáért a jobbágyok adóztak a birtokosnak (terményjáradék), valamint kötelesek voltak megművelni a birtokos kezelésében levő majorsági földet, az allódiumot. A kötelező munkajáradék a robot volt. Adóztak az egyháznak (tized) is. A földet kezdetben a kimerülésig használták (legelőváltó gazdálkodás), majd a szántóterületet több részre osztva egy részt bevetetlenül hagyva (ugar) a két-, illetve háromnyomásos módszert alkalmazták. Így nagyobb területen többet termeltek, ami nagyobb létszámú népesség eltartását tette lehetővé. A szerszám az ősi idők óta alkalmazott faeke és sarló, az igavonó állat pedig az ökör volt.

jobbágyok
majorság
allódium
robot
tized
ugar
nyomásos gazdálkodás

1. A MAGYAROK VÁNDORLÁSA (3.1) (E.3.1)

1. Milyen elméleteket hallottál a magyarok eredetéről, származásáról?
2. Idézd fel a turulról és a csodaszarvasról szóló mondákat!

A MAGYAROK EREDETÉNEK PROBLÉMÁI

SZ1. A magyar pedig a türkök egy fajtája. (Ibn Ruszta, 930 körül)

SZ2. Szcítia tehát igen nagy föld, melyet Dentü-mogyernak hívnak. Kelet felé határa az északi tájtól egészen a Fekete-tengerig terjed. [...] A Szcítiával szomszédos keleti tájon pedig ott voltak Góg és Mágóg nemzetei, akiket Nagy Sándor elzárta a világtól. A szittyá földnek széle-hossza igen nagy. Az embereket meg, akik rajta laknak, közönségesen dentü-mogyeroknak nevezik a mai napig, és soha semmiféle uralkodó hatalmának az igáját nem viselték. A szcítiaiak ugyanis jó régi népek, s van hatalma Szcítiának keleten, mint fentebb mondtuk. Szcítiának első királya Mágóg volt, a Jáfet fia, és az a nemzet Mágóg királytól nyerte a magyar nevet. Ennek a királynak az ivadékából sarjadt az igen nevezetes és roppant hatalmú Attila király. Ő az Úr megtestesülésének négyszázötvenegyedik esztendejében a szittyá földről kiszállva hatalmas sereggel Pannónia földjére jött, és a rómaiakat elkergetve az országot birtokába vette. [...] Hosszú idő múlva pedig ugyanazon Mágóg király ivadékából eredt Ügyek, Álmos vezér apja, kinek Magyarország királyai és vezérei a leszármazottai, miként a következőkben majd előadjuk. (Anonymus: *Gesta Hungarorum*)

188.1. A turul ábrázolása

SZ3. A nomád népek követték a ragadozó madarakat, hiszen azok a füves puszták apró állataira vadászva megmutatták a legeltesésre alkalmas területeket. Ezért lett a turul a magyarok számára is totemállat.

A szarvas az erdős-ligetes területek jellegzetes állata. Ez a totemállat a magyarság azon részéhez kapcsolható, amely életmódjában nem a sztyeppéhez kötődött.

188.2. Szarvasábrázolás

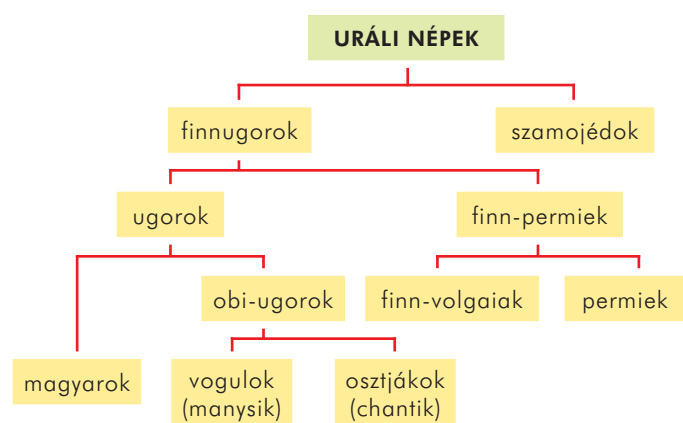
SZ4. Mellőzve tehát az eseményeket, melyek kezdett tárgyunknak színt adnak, vissza kell térnünk Menróth óriásra, ki a nyelvek megkezdődött összezavarodása után Eviláth földére méne, melyet ez időben Persia tartományának neveznek, és ott nejétől, Eneth-től két fiat nemze, Hunort tudniillik és Mogort, kiktől a húnok vagy magyarok származtak. [...] Kémeiket küldvén tehát onnan Scythiába, miután Scythia országát kikémlélték, gyermekeikkel és barmaikkal azon hazába vonulának, hogy ott lakozzanak. (Kézai Simon: *Gesta Hungarorum*)

- Sajnovics János 1770-ben vetette fel a magyar nyelv lapp rokonságának gondolatát.
- Budenz József 1873 és 1881 között jelentette meg a „Magyar–ugor összehasonlító szótár”-at.

SZ5. A nyelvrokonság bizonyítékai közé tartoznak az alapszókincsbeli (kb. 700 szó) azonosságok a finnugor nyelvekben. Például: íj, nyíl, kés, nyúl, róka, lúd, hal, háló, víz, hagyma, fű, eper, köles, tűz, fazék, főz, ló, nyereg, eb, ház, bőr, varr, fa, fúr, fejsze, fon, atya, anya, meny, férj, nő, ég, menny, csillag, éj, fej, haj, szem, íny, fog, nyál, áll, váll, kéz, ín, ér, vér, jön, megy, alszik, eszik, iszik, él, hal, játszik, nevet, én, te, ő, mi, ti, ki, mi, ez, az.

3. Milyen eredetűnek tartotta a magyarokat a történelmi hagyomány? Milyen nyelvekkel rokonítja a magyar nyelvet a nyelvészet?
4. Keress összefüggést az eredetelméletek és a totemállatok között!

AZ URÁLI NYELVCSALÁD

nyelvrokonság

A történelmi hagyomány már a középkorban sztyeppe népekkel hozta kapcsolatba a magyarokat. A középkori szerzők az iráni szkíták, illetve a török hunok, türkök vagy avarok utódaiként emlegették őket. Ezzel a felfogással szemben a nyelvészeti kutatások a magyar nyelvet és a magyarokat a finnugor nyelvekkel és népekkel rokonították.

189.1. A magyarok vándorlása

Nyelvészet	Finnugor nyelvcsalád	De sok az ótörök szó: pl. ökör, búza, eke, sajt, disznó, kék
Régészet	A leletek „némák”	A tárgyak nem köthetők nyelvhez, néphez
Antropológia	Mongolid típus	De a finnugorok többsége az europid fajhoz tartozik
Epigráfia	Nincsenek írott emlékek	
Néprajz	A sámánizmus finnugor	De a népmesevilág egyes motívumai a török népekhez köthetők: pl. sárkány, táltosló

189.2. A magyarság eredetének ellentmondásai

5. Nevezd meg a magyarság egyes szállásterületeit a vándorlás során! Milyen folyók, hegyek köthetők a megtelepedési helyekhez?
6. Milyen tudományok segítik a történettudomány munkáját? Rendelkeznék-e egyértelmű forrásokkal a vándorlás koráról?

A magyar nép történetének korai időszakáról – források hiányában – csak **feltételezések** vannak. E szerint az Urál vidékéről származó törzsek **első biztosnak** látszó lakóhelye a mai Baskíria területén, **Magna Hungariában** volt. Ezzel az elnevezéssel a Volga és a Káma folyók vidékét jelölték. Innen a népesség nagyobb része a sztyeppére, **Levédiába** vándorolt, ahol a **kazárokkal** került kapcsolatba. Levédia valószínűleg az Azovi-tenger környékén terült el. A Kazár Birodalomtól elszakadva 830 körül telepedtek le a Fekete-tenger partvidékén fekvő **Etelközben**. A **folyóköz** jelentésű kifejezés arra a sík területre vonatkozott, amelynek fő folyói a **Don**, a Dnyeper, a Dnyeszter, a Bug, a Szeret és a **Prut**. A források alapján feltételezhető, hogy a törzsek egy csoportja (a szavárdok) a Kaukázuson keresztül Perzsia területére vonult. Etelközből 895-ben indítottak támadást a Kárpát-medence elfoglalására. 🌐 5.1.

Levédia

Etelköz

3. RÓMAI HÉTKÖZNAPOK (1.4)

1. Milyen egy mai nagyváros élete? Személyes vagy film-, illetve olvasmányélményedet is felidézheted.
2. Mit tudsz a római emberek hétköznapi életéről, lakásáról, családjáról, viseletéről?

RÓMA, A VILÁGVÁROS

Aqua Claudia: Róma legnagyobb vízvezetéke az 1. században épült.

Basilica Iulia: Öthajós, két-szintes törvénycsarnok volt a Forumon; a polgárok a karzatokról követhették a bíróságok munkáját.

Circus Maximus: A császárkorban 300 ezer ember nézhetett itt a kocsiversenyeket, vízi csatákat, atlétikai és állatviadalokat. A tömeg szórakozott, fogadásokat kötött.

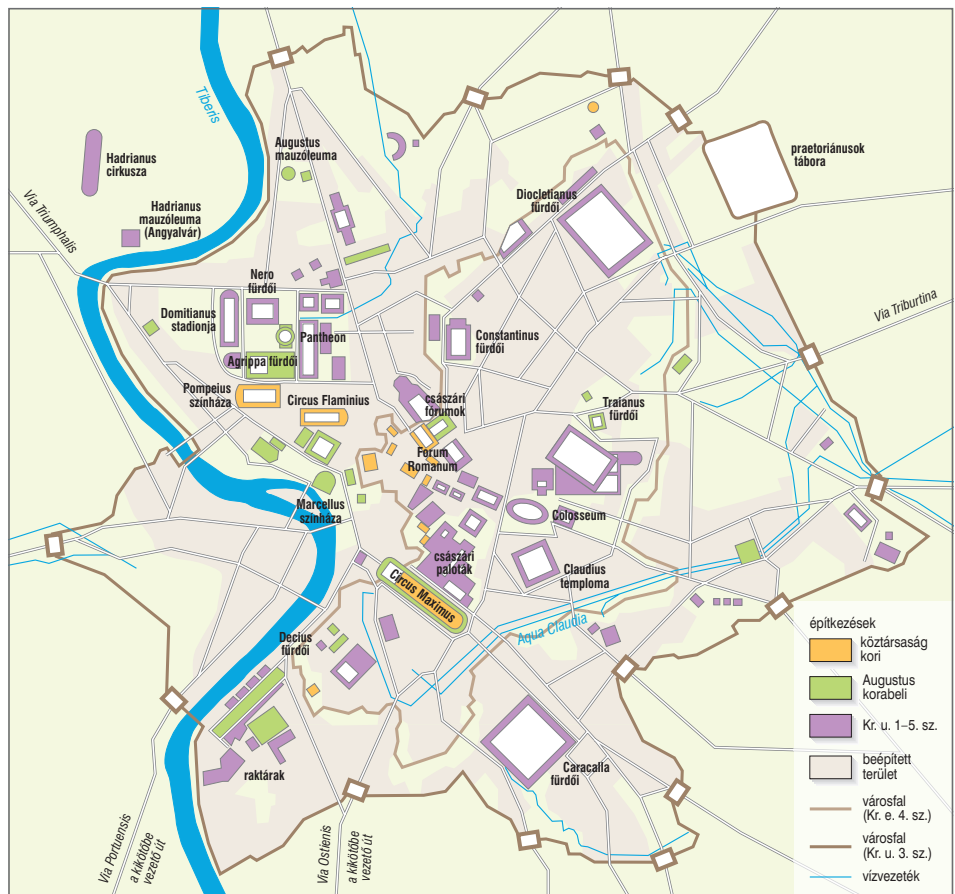
Colosseum (Amphitheatrum Flavium): Kr. u. 80-ban nyitották meg. Gladiátor- és állatviadalokat tartottak benne. A lelátókon 50 ezer ember fért el.

Fürdők (thermák): A hideg, langyos és forró vízű medencékből, gőzkamrából álló fürdők mellett parkok, tornacsarnokok, sportpályák, könyvtárak szolgálták a társasági élet helyszínéül.

Színházak: Görög hatásra több kőszínház épült Rómában, de itt nem töltött be kultikus vagy közösségnevelő szerepet, csak a szórakoztatást szolgálták.

Az Augustus kori Róma számokban:

- 423 templom
- 11 fórum
- 28 nyilvános könyvtár
- 2 cirkusz
- 3 színház
- 2 amfiteátrum
- 867 fürdő (therma)
- 144 nyilvános illemhely
- 200 pékség
- 50 ezer bérház
- 2000 lakóház

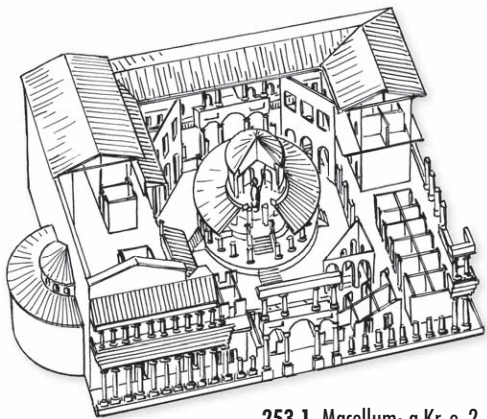

252.1. Róma Kr. u. 350 körül

SZ1. Lám, zaj, zsvaj, láрма kellős közepébe jutottam: [...] mikor edzést tartanak az izomemberek, ólomsúlyzókkal hadonásznak, [...] ha akad afféle lomha, aki beéri az olcsó kenekedéssel, hallom a paskolást, mikor a vállára csapnak; [...] jön egy labdázó, és elkezd számolni a leütött labdákat. [...] S mekkora lármát üt a hatalmas vízcsobbanás, mikor beugranak a medencébe! [...] a lepénysütők kurjongatnak összevissza, a kolbászos, a cukrász meg mindenféle csemegeárus, jellegzetes hanghordozással kínálva portékáját. (Seneca: *Erkölcsei levelek*)

SZ2. A városi rendőrség ügyeljen, [...] hogy a tulajdonosok gondoskodjanak házuk kellő tisztaságáról és karbantartásáról. [...] Ki-ki tartozik a közutakat háza mentén karbantartani, valamint az esővizet levezető csatornákat rendszeresen tisztítani. [...] Ügyeljenek végül, hogy a műhelyek elé semmit ki ne rakjanak, kivéve például a tisztítószárító ruhát, vagy a bognár a kocsikereket; de ezeket is csak annyira szabad kitenni, hogy egy szekér elhaladhasson mellettük. Általában ne tűrjék az utcán a verekedést, sem azt, hogy odahányják az ürüléket. (Digesta, a római jog első rendszerezett gyűjteménye)

SZ3. Mivel akkoriban Rómának több városrésze lett tűzvész martaléka, Augustus császár tűzvédelem céljából hét csapatra való rabszolgát választott ki, s egy lovat tett meg parancsnokuknak. [...] Ma is megvannak ezek az éjjeliőrök, s ellátják sajátos szolgálatukat, de már nem csak felszabadított rabszolgák vannak köztük, sőt laktanyájuk is van a Városban, és állami fizetést kapnak. (Cassius Dio: *Róma története*)

253.1. Macellum: a Kr. e. 2. században épült nagy vásárcsarnok

A római kereskedelem helyszínei

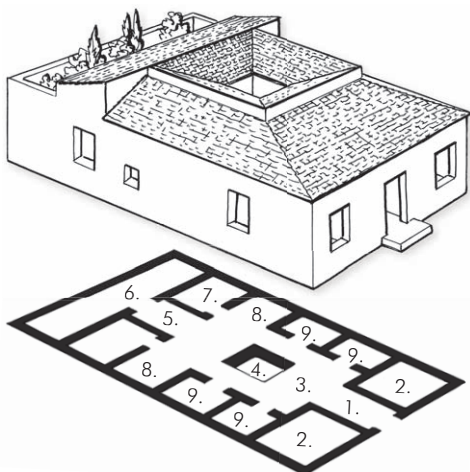
- Forum Boarium: marhapiac
- Forum Cuppedinis: édességek piaca
- Forum Holitorium: zöldségfélék piaca
- Forum Piscatorium: halpiac
- Forum Suarium: sertések piaca
- Mars-mező: luxuscikkek üzletei
- Via Sacra: gyümölcs-, méz- és virágkereskedők, ékszerészek, hangszerkereskedők üzletei
- Vicus Frumentarius: gabonakereskedők üzletei
- Vicus Unguentarius: kozmetikai cikket árusító üzletek

3. Miért kellett sok vízvezeték, fürdő, cirkusz, színház? Mit fejez ki a „Kenyeret és cirkuszi játékokat!” mondás?
4. Miért kellett szabályozni a közterületek használatát? Ma is vannak ilyen szabályok? Mely testületek feladata volt a biztonság fenntartása?
5. Hol vásárolhattak a római lakosok alapvető élelmiszereket, iparcikkeket?
6. Milyen szórakozási lehetőségek voltak Rómában?
7. Milyen tevékenység folyt a római fürdőkben? Melyik réteg járt oda?
8. Becsüld meg Róma lakosságát az adatok alapján!
9. Sorold fel a mai nagyvárosi élet azon jelenségeit, amelyek már megvoltak az ókori Rómában!

Róma az évszázadok során **millió**s nagyvárossá nőtt. Ahhoz, hogy rengeteg ember együtt tudjon élni, az államnak szabályokat kellett hoznia, és azokat betartatni a testi épség, a közlekedés és a vagyon biztonsága érdekében. Erre fizetett **rendőrséget, tűzoltóságot** hoztak létre. A tömeget el kellett látni az alapvető élelmiszerekkel, ivóvízzel, lakással, ruhával és tisztálkodási lehetőséggel. Ezt szolgálták az állami költségen épített **vízvezetékek, piacok, vásárcsarnokok**. A nagyobb társadalmi összeütközések elkerülésére olcsó vagy ingyen gabonával és látványosságok rendezésével nyerték meg a szegényeket. Ezt fejezte ki a „Kenyeret és cirkuszi játékokat!” mondás.

A római kultúrának fontos része volt a tömegek igényét kielégítő **szórakozás**. Főleg a **kocsiversenyeket** és a **gladiátorviadalokat** kedvelték, ahol lehetett szurkolni, fogadni és a győztest ünnepelni. Erre a **cirkuszok** és **amfiteátrumok** adtak lehetőséget. A középrétegek kedvelt szórakozóhelye volt a **fürdő**. 🌐 6.3.1.

RÓMAI HÁZAK

253.2. Köztársaság kori lakóház részei

A római ház (domus) részei

1. bejárat
2. üzlet
3. átrium
4. esővízgyűjtő medence
5. átjáró
6. kert
7. étkező
8. oldalszoba
9. hálószoba

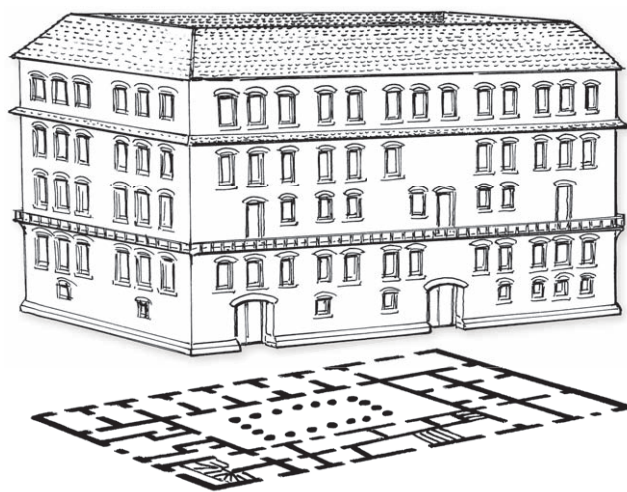

253.3. Egy városi villa belső kertje Pompejiben

S24. A római ház befelé fordult, központja a felül nyitott átrium volt. Eredetileg itt helyezték el a tűzhelyet és a házi oltárt. Innen nyíltak a lakóhelyiségek is. A Kr. e. 2. századtól hellenisztikus hatásra a kertet oszlopos tornáccal vették körül, szökőkutakkal, szobrokkal díszítették. Itt fogadták a vendégeket is. A gazdag polgárok lakóházai a kertvárosokban álltak. A fényűző villák – melyek nyaralóként szolgáltak – főleg a császárkorban terjedtek el.

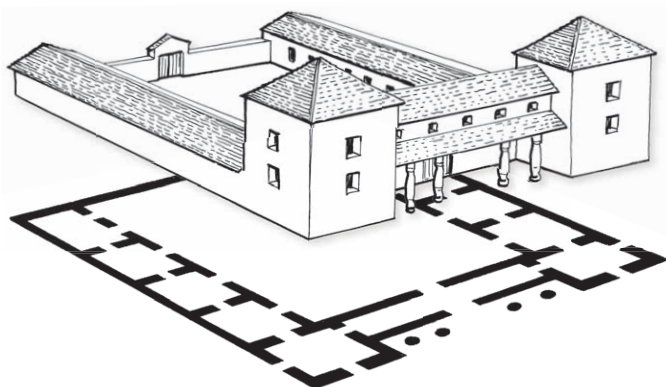

254.1. Bérházak maradványai Róma kikötővárosában, Ostiában

254.2. Egy római bérház rekonstrukciója

S25. A zsúfolt városokban a középrétegek és a szegényebbek ilyen bérházakban laktak. A földszinten a tulajdonos üzlete, vendéglője volt, föllette pedig a lakása. A felsőbb szinteket kiadta bérlőknek. Az ablakra fatáblákat tettek, víz, fűtés, kémény nem volt a lakásokban. Az emberek inkább a köztereken, piacokon, tavernákban töltötték a napjaikat, mint otthon.

254.3. Egy vidéki ház rekonstrukciója

254.4. Vidéki ház

S26. Úgy építkezzél, hogy se az épületek ne igényeljenek még nagyobb birtokot, se a birtok ne kívánjon még több épületet. Előnyös, ha a ház urának vannak jól kiépített gazdasági épületei, jó olaj- és borpincéje. [...] A városi típusú lakosztályt anyagi lehetőségeidhez mérten építsd ki. Ha a jó birtokon jól építkeztél, jól rendezkedtél be, ha a falun megfelelő módon laksz, akkor szívesebben és gyakrabban jössz ki: birtokod jobb állapotban lesz, kevesebb a kártevés és több a hasznod. (*Cato: De agricultura*)

10. Nevezd meg a képeken látható tipikus római lakóházakat, és hasonlítsd össze őket helyük, lakóik és jellegzetességeik alapján!

11. Milyen elemei maradtak meg a római háztípusoknak a későbbi századok épületeiben?

A római házakban a központi tér az átrium volt, közepén vízgyűjtő medencével. Innen nyíltak a lakóhelyiségek. Ezt az épületet bővítették a **kert körbefogó oszlopos tornáccal** a Kr. e. 2. századtól. Ilyen házakban a gazdagok laktak a **kertvárosokban** vagy a városokhoz közeli **nyaralóhelyeken**. A **vidéki házhoz gazdasági épületeket**, istállókat, raktárakat, pincéket, a nagybirtokon rabszolgaszállást **toldottak**. A városi lakosok száma a gazdasági változások miatt a Kr. e. 2. századtól folyamatosan nőtt. A **nagyvárosokban** ezért jöttek létre a hatalmas, többemeletes **bérházak**. A kényelmetlen, szűk lakások helyett a lakók inkább a köztereken vagy a látványosságok helyszínein töltötték idejüket. 🌍 **6.3.2.**

255.1. Római iskola

SZ7. „Ubi tu Gaius, ego Gaia!” („Ahol te Gaius vagy, ott én Gaia”). Ez a római házassági fogadalom formulája. A római család feje a pater familias, azaz a családfő volt, aki felnőtt fia fölött is hatalommal rendelkezett. A nők a házasságuk után a férjük gyámsága alá kerültek, vagyonukkal nem rendelkeztek, politikai jogaik nem voltak. Ha nem mentek férjhez, az apjuk családjában és annak fennhatósága alatt maradtak.

SZ8. Régen az volt a gyakorlat, hogy az öregebbektől tanultuk meg, [...] hogy nemsokára nekünk is mit kell cselekednünk, majd pedig [...] átadnunk a még ifjabbaknak. Ezért az ifjak mindjárt katonai szolgálatot is teljesítettek, hogy megszokják engedelmeskedés közben a parancsolást, s másokat követve a vezérkedést. Azután a tisztségekre pályázva ott álldogáltak a tanácsház kapuibán, s először nézői voltak a nyilvános tanácskozásnak, csak később résztvevői. Az apja kinek-kinek egyben tanítója is volt. (Ifjabb Plinius: **Levelek**)

SZ9. Bezzeg most a csecsemőt kiadják valami görög nőszemélynek, aki mellé adnak még néhányat a szolgák seregéből, többnyire a leghitványabbakat, akik semmiféle komoly szolgálatra nem alkalmasak. [...] De maguk a szülők sem tisztességre és szerénységre szoktatják gyermekeiket még kicsiny korukban, hanem féktelenségre és szájkodásra, miáltal azután lassanként beléjük fészkelődik a szemérmertlenség és mind a magukénak, mind a másénak semmibevétele. (Tacitus: **Beszélgetés a szónokokról**)

SZ10. Egy bölcs mondotta borozás közben [...] Az első serleg – azaz az iskolamesteré – alapokkal látja el, a második serleg – azaz a nyelv és irodalom tanáré – ismeretekkel rakja meg, a harmadik pedig – a szónoklás oktatójé – az ékesszólással fegyverzi fel az elmét. Ezzel a legtöbbben be is fejezték a borozást. Én azonban további serlegeket is ürítettem Athénban: ittam a költészettan képzeletgerjesztő, a geometria kristálytiszta, a zeneművészet mézédés, a vitatkozás tudományának csípős, s mindenekelőtt: feneketlen pohárból ittam az egyetemes filozófia nektáros borát. (Apuleius: **Florida**)

12. Kik tartoztak egy római családba? Milyen szerepe volt az apának, milyen feladata az anyának?

13. Mi jellemezte a köztársaság kori családi modellt? Hogyan változott meg a nevelés és oktatás a császárkorban?

14. Milyen iskolákban folyt a római oktatás? Mit tanítottak? Miben hasonlít ez a mai oktatási rendszerhez?

A római családfő teljes hatalommal rendelkezett családtagjai, de még a felnőtt gyermekei személye és vagyona fölött is. A nők apjuk, majd férjük gyámsága alatt éltek, **nem voltak sem vagyoni, sem politikai jogaik**. A család életét, a gyermekek nevelését, a háztartást azonban ők irányították. A köztársaság korában a nevelés a család feladata volt, a bátorság, a becsületesség és a hűség voltak a legfontosabb erények. A **császárkori** források a személyes felelősség csökkenéséről, **erkölcsi züllésről**, az **élvezetek hajszolásáról** tudósítanak.

Az oktatás a régi időkben **családi keretek között** zajlott. A **Kr. e. 3. századtól** a köznép fiai **iskolákban** tanultak. A császárkorban széles körű volt az **olvasás, írás, számolás** ismerete, amit az alapfokú iskolákban lehetett megtanulni. A magasabb iskolákban **nyelvi, irodalmi, szónoki ismereteket** szereztek a diákok. A gazdag és előkelő ifjak Athénban a **filozófia** tanulmányozásával a legmagasabb műveltséget is megszerezhették.

ÖSSZEGZÉS

- A római város jellemző épületei: templomok, vásárcsarnokok, bazilikák, színházak, amfiteátrumok, cirkuuszok, fürdők. A tömeg fő igénye a szórakoztatás volt.
- A római lakóház típusai a vidéki birtokközpont, a nagyvárosi bérház és a városi ház vagy városi villa voltak.
- A római társadalom alapja a család volt, melynek feje a családtagok fölött teljhatalommal rendelkezett. A nők és a gyermekek a férfiakkal alávett helyzetben voltak.

TARTALOMJEGYZÉK

Útmutató a könyv használatához	3
--------------------------------------	---

I. Óskor, ókori kelet

A történelem rokon- és segédtudományai	6
Az őskor	10
Az ókori keleti államok	16
Az ókori keleti államok társadalma, államszervezete	20
Az ókori Kelet kultúrája	24
Az ókori Közel-Kelet vallásai	30
India és kína vallásai.....	34
Hammurapi törvényei (Forráselemzés)	38
Összefoglalás	42

II. Az ókori Hellász

Mükéné, a polisz születése	46
Spárta	52
Az athéni demokrácia kialakulása	56
Az athéni demokrácia intézményei, működése	60
A görög–perzsa háborúk	64
A makedón állam	66
A demokrácia (Forráselemzés)	70
Összefoglalás	74

III. Az ókori Róma

Róma a királyság és a köztársaság korában	78
A hódító háborúk	82
A köztársaság válsága és a reformkísérletek	86
A polgárháború és Iulius Caesar egyedurialma	92
Augustus principátusa	96
Az isteni Augustus viselt dolgai (Forráselemzés)	100
A császárkor: principátus, dominatus	102
A keresztény vallás tanításai	108
A kereszténység története az ókorban	112
Népvándorlás. A Nyugatrómai Birodalom bukása	116
Összefoglalás	120

IV. A korai és az érett középkor

Nyugat-Európa gazdasága és társadalma	124
Nyugat-Európa: a frankok	128
A Bizánci Birodalom	132
A keresztény egyház a korai középkorban	136
Az arab világ és az iszlám kialakulása	140
A kereszténység és az iszlám (Forráselemzés)	146
Gazdaság és társadalom a 11–13. században	148
Az egyház a középkorban	152
A pápaság és a császárság a 11–15. században	156
A rendi állam kialakulása	162
Nyugat-Európa válsága	166

A lengyel és a cseh rendi állam	170
Kelet-Európa és a Balkán	174
Az oszmán hódítás irányai	178
Összefoglalás	184

V. Magyarok a 15. századig

A magyarok vándorlása	188
A honfoglalás és a kalandozó magyarok	192
Géza és Szent István	196
Szent László és Könyves Kálmán	202
Az Aranybulla kiadása	206
Az Aranybulla (Forráselemzés)	210
A tatárjárás. Az utolsó Árpádok	214
Az Anjou-kor	218
Luxemburgi Zsigmond uralkodása	222
A magyar városfejlődés korai szakasza	224
A Hunyadiak kora	228
Gazdaság és társadalom a 11–15. században	234
Összefoglalás	254

VI. Az antikvitás és a középkor kultúrája

A görög hitvilág, görög kulturális emlékek	242
Római vallás, római kultúra	248
Római hétköznapok	252
Antik tudomány	256
Antik filozófia	260
Pannónia római kori emlékei	264
A kora középkor kultúrája	268
Az érett középkor kultúrája	272
A középkori magyar műveltség	278
Mindennapok a középkorban	284
Összefoglalás	288

A MAGYAR URALKODÓK CSALÁDFÁJA	290
FOGALOMJEGYZÉK	292